müüdi sõjaväelasile erakordselt odava taksiga. Raad pöördus suusõnal ja mitmel korral kirjalikult toetuse saamiseks Liivimaa aadelkonna väeosa juhi Jürgen Farensbachi poole, kuid tagajärjetult, nii et linna kaitsmisest üksnes kodanikest koostatud väega vähe võis loota, liiatigi et ka Poola võimukandjate seisukohavõtt oli nähtavasti kõikuv. Detsembri lõpul a. 1600 tungis Södermanlandi hertsog Karl võidukäigul läbi Liivimaa Tartuni, võttis linna marulise tule alla, millele müüristik ei suutnud vastu panna, ja juba esimese tormijooksu järel langes linn tema kätte. 27. XII. marssis ta linna sisse.

Esimene Rootsi aeg (1600—1603). 29. XII. andis linn truudusevande uuele isandale, kes esines linna suhtes heatahtlikuna. Uus kalender tunnistati kohe sissemarssimisel maksvusetuks. Linna kaitsevägi, seal hulgas ka ökonoom Georg Schenking, langes vangi, kuna loss jäeti sõdurite saagiks. Linna jäänud jesuiidid saadeti Rootsi raskesse vangipõlve: katolitsism oli vähemalt ajutiselt kaotanud. Maarja kirik anti uuesti kasutada saksakeelseiks jumalateenistusiks, Jaani kirik — eestikeelseiks, kuna rootsikeelseid jumalateenistusi pidi kuni toomkiriku kavatsetud kordaseadmiseni peetama Katariina kirikus. Hertsog annetas linnale kalleid kingitusi, ja 10. VI. 1601. a. sai linnale osaks kaugeulatuslik privileegium, mis kinnitas muistsed õigused, ette nägi Vene kaubanduse jaoks laokoha ja andis lootusi ka ülikooli asutamiseks. Hertsogile aprillikuus Antslas sündinud poja Karl Philippi ristimisel esines linn vaderina ja kinkis raske hõbedase karika. Näis tõesti algavat parem aeg raskesti kannatanud linnale.

Need lootused osutusid aga õige pea petlikuks. Sõda kestis edasi, suvel muutus rootslaste sõjaõnn ning järk-järgult tõrjuti nad jällegi Liivimaalt välja. Linnas alustati energiliselt kindlustustöid ja relvistumist. Müürid seati korda, vannutatud saksa soost kodanikud pidid täitma vahiteenistust väravais, noormehil keelati ärareisimine, linnale pandi peale sõjamaks. Piiramist kardeti juba 1601. a. sügisel. Kaubandus ja läbikäimine sattusid täielisse seisakusse, nii et igasugused sissetulekud ära jäid. Rootsi ametnikud lubasid endile elanikkude rõhumist, mil puhul kaebusedki kuuldavale tulid. Pealegi oli ka kodanikkude eneste vahel hõõrumisi ning tülitsemisi. Talvel asuski juba osa Poola väeosi Tartumaale talvekorterisse. Kevadeks oli linn niivõrt kurnatud, et ta tollimaksust vabastati ja ta kokku ei suutnud saada 200 taalrit, mida eelsummana nõuti väeosadele palga maksmiseks. Pealegi järgnes täieline ikaldus. Asevalitseja ja raad palusid abi raha ja varustusena, said selle asemel aga ainult lohutusrikkaid kirju. Aasta lõpu poole hakkas Poola väepealik Jan Karol Chodkiewicz piirama linna, mille ümbruses oli mitmete penikoormate kaugusel kõik riisutud ja maha põletatud. Et linn tarbeainetega puudulikult oli varustatud, siis tõusis viletsus ja häda peagi äärmuseni, nii et linn tõsist vastupanu avaldamata pidi 3. II. 1603. a. alistuma. Rootsi vägi sai loa vabalt lahkuda; kahurvägi langes poolakate kätte.

Teine Poola aeg (1603—1625). Poola võimuvalitsus kestis nüüd piiramatumalt kui varemalt. Uus kalender pandi jälle maksma, Karli privileegiumi rebis Chodkiewicz, kelles äralangemine Poolast oli tekitanud ääretu kibeduse, katki, kuna poola-aegsed jällegi maksma pandi; jesuiidid tulid uuesti tagasi; luterlaste kasutada anti jällegi vaid Jaani kirik; võitlus algas endiselt raugematu jõuga. Linn oli äärmiselt vaeseks jäänud. Chodkiewicz pani linnale 2800 kuldna suuruse sõjamaksu peale; suure vaevaga saadi kokku 2400 kuldnat, kuna ülejääk, mille maksmisest ei vabastatud, kavatseti laenata Riialt; kuid toetus jäi lubamata, nii et tuli mõtelda teiste abinõude peale. Elanikkond oli möödunud aastail arvuliselt tublisti vähenenud

Tartu, lk. 55